

культурних пам'яток, а також врахувати стійкість природних комплексів до рекреаційних навантажень, ступінь окультуреності та доступності території, наявність різноманітних видів рослинності та цінних ландшафтів, а також місць, де спостерігаються руйнівні стихійні процеси (зсуви, повені, снігові лавини).

Використання гірських лісів для потреб рекреаційної діяльності треба ставити у відповідність з природоохоронними заходами, які сприяють збереженню та відновленню лісових екосистем. Важливою є не тільки охорона окремих компонентів природного комплексу, але й оздоровлення всього ландшафту.

Науково обґрунтована організація рекреаційної діяльності у Скибових Горганах без спеціальних значних капіталовкладень у лісове господарство зможе в майбутньому принести економіці значний ефект, не завдаючи при цьому значної шкоди гірським лісам і дасть змогу дещо зменшити антропогенний вплив на Чорногірський та Свидовецький хребти.

Література

1. Андрієнко Т.Л. Болота Горган// Український ботанічний журнал. – 1968, № 3. – С. 42-44.
2. Природа Івано-Франківської області/ Під ред. К.І. Геренчука. – Львів: Вища школа, 1973. – 160 с.
3. Рекреационное использование лесов / С.А. Генсірук, М.С. Нижник, Р.Р. Возняк. – К.: Урожай, 1987. – 245 с.
4. Трибун П. Сиві греготи Горган// Зелені Карпати. – Рахів: КБЗ, 1994, – № 3-4. – С. 22-25.
5. Шевченко С.В. Типы горных лесов Горган// Научн. зап. Львов. лесотехн. ин-та. – Т.3. – 1957. – С. 144-147.

УДК 330.342:330.151 Доц. Я.В. Кульчицький, канд. екон. наук – УкрДЛТУ

ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНА СИСТЕМА ЯК КАТЕГОРІЯ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ

Досліджується еколого-економічна система як наукова категорія. Аналізуються пріоритетні концепції українських учених щодо її трактування. Автором запропоноване та обґрунтоване визначення еколого-економічної системи.

Doc. Yaroslav Kul'chyts'kyi – USUFWT

The ecological-economic system as category of modern economic theory

In article is investigated an ecological-economic system as scientific category. There are analyzed the superior conceptions of the Ukrainian scientists as for its interpretation. There are offered and substantiated original determination of ecological-economic system.

Категорія "еколого-економічна система" широко використовується у сучасній економічній науці, однак у її трактуванні відсутня єдність поглядів. Це, на нашу думку, пояснюється багатьма причинами, серед яких помітну роль відіграють недооцінка ролі еколого-економічної системи у загальносуспільному поступі, відсутність наукової "акуратності" деяких авторів при зас-

тосуванні цієї та інших дефініцій, яка породжена надмірним "економічним прагматизмом" і нехтуванням проблемами методології економічної теорії. Крім того, можна назвати елементи політизації, надмірної ідеологізації при вивченні еколого-економічних систем, що заважають усебічному їх вивченню, а також застосування різними авторами різних концептів при їх дослідженні, що фактично переводить науковий дискурс у різні площини. Залежно від масштабу розгляду, вихідного методологічного концепту, що кладеться в основу економічного дискурсу ми маємо абсолютно різні види еколого-економічних систем, які між собою часто перебувають залежно за схемою "система" – "підсистема" – "підпідсистема" – і т. д. А звідси випливає, що автори, вкладаючи свій зміст у поняття еколого-економічної системи, часто-густо ведуть мову чи порівнюють, типологізують дуже відмінні між собою теоретичні дефініції і відповідні їм реальні процеси та явища економічної практики.

Відсутність єдності поглядів на категорію "еколого-економічна система" зумовлена й тим, що поняття, яке розглядається, є складним системним утворенням з багатоманітними характеристиками, кожна з яких, хоч і відображає суттєві сторони еколого-економічної системи, не є повною. Саме тому в науковій літературі еколого-економічна система визначається як економіка, спосіб виробництва й розподілу, тип господарства, сукупність економічних відносин і видів господарської діяльності і т. д. Ці поняття інколи ототожнюються, хоча, будучи й близькими за змістом, вони мають відмінності, часом навіть серйозні. Таким чином, еколого-економічну систему можна охарактеризувати лише як складну систему. Складовими компонентами еколого-економічної системи, як і будь-якої складної системи взагалі, є органічна єдність як сукупності елементів, так і зв'язків між ними. Тільки у такому випадку система має ознаки цілісності, організованості, інтегративні властивості та відносну автономність.

Методологічна проблема пошуку оптимальної дефініції "еколого-економічна система" постійно перебуває у полі зору українських учених-економістів. Проте часто погляди різняться і термінологічно, і за змістом. Тому насамперед хочемо проаналізувати концепцію класика теорії економічних систем суспільства Б. Гаврилишина. У своїй фундаментальній праці – "Дороговкази в майбутнє: до ефективніших суспільств. Доповідь Римському клубові" (К.: Основи, 1993. – 238 с.) – учений на академічному рівні розробляє теорію економічних, у т. ч. еколого-економічних систем. При цьому він пропонує настільки глибоке й всеохопне визначення еколого-економічної системи, що ми вважаємо за потрібне максимально повно навести й проаналізувати відповідні думки цього відомого дослідника.

Еколого-економічну систему Б. Гаврилишин розглядає у контексті архітектури суспільного ладу. На його думку, суспільний лад, як певна система, містить такі важливі компоненти, як:

- цінності – переконання, що впливають на стосунки між індивідами або групами, на відносини всередині суспільства;
- політичне правління – сукупність політичних інституцій та процедур;

- власне економічну (у т. ч. екологічну) систему – спосіб організації виробництва і розподілу створеного у суспільстві багатства [1, ст. 12-15].

При цьому вчений-економіст вважає, що існує кілька прототипів цінностей, форм правління та економічних систем, кожен з яких має свої переваги й недоліки: одні з них привабливіші з гуманістичної точки зору, інші – з політичної, філософської або соціальної, ще інші зумовлюють кращі економічні досягнення [1, ст. 12].

В іншому розділі своєї праці Б. Гаврилишин говорить про роль еколого-економічної системи у розвитку всього суспільства та уточнює її пріоритетні функції. Зокрема, він зазначає: "...компонентом будь-якого суспільного ладу і важливою детермінантою ефективності будь-якого суспільства є економічна система. Її функції – виробництво і розподіл багатства. Основні питання, що їх розв'язує кожна економічна система, такі: що і як виробляти, де розміщувати, як розподіляти й обмінювати, кого і як винагороджувати за виробничу діяльність? Природа будь-якої економічної системи залежить від того, яким чином розв'язуються зазначені питання" [1, ст. 151].

Аналізуючи вищенаведені міркування Б. Гаврилишина, можемо зробити деякі висновки та узагальнення. Насамперед необхідно відзначити, що цей автор розглядає не просто економічний механізм, ізольовано від соціо-еколого-культурно-політичних реалій і процесів. Навпаки, він правомірно доводить, що економічна система є органічною складовою "суспільного ладу", причому настільки важливою, що зумовлює, визначає й інші його складові. Отже, аналіз еколого-економічної системи не може здійснюватися поза соціо-культурним і політичним контекстом. Крім того, мабуть, вперше у теорії економічних систем панівним цінностям відводиться пріоритетна роль у функціонуванні і системній трансформації суспільства.

Окремо хочемо виділити логічний ланцюжок, що впливає з роздумів Б. Гаврилишина про зміст і роль еколого-економічної системи в існуванні суспільства та його динаміці: система панівних у суспільстві цінностей визначає форму політичного правління, а разом вони зумовлюють тип еколого-економічної системи, ефективність якої безпосередньо залежить від відповідності і взаємодії між собою усіх трьох компонентів суспільного ладу.

Новаторські підходи Б. Гаврилишина продовжив і творчо розвинув відомий сучасний вітчизняний учений І. Грабинський. У своїх статтях, науковій монографії і навчальному посібнику [2-4] він, спираючись на методологію Б. Гаврилишина, намагається уточнити категорію еколого-економічних систем і привнести нові моменти до трактування цієї важливої як у теоретичному, так і у практичному плані дефініції. Насамперед І. Грабинський тлумачить економічну систему суспільства виключно як еколого-економічну. З цього приводу він пише, що "...якими б не були підходи до характеристики економічних систем та їх функцій, усі б вони залишилися мертвою теорією без екологічної системи. Адже жодне із матеріальних благ не може бути створене інакше як із сировини, вилученої із навколишнього середовища. Як-що ширше поглянути на цю проблему, то можна сказати, що економічна система виникла, розвивається і функціонує в екологічній системі" [2, ст. 36].

З цього випливає, що ні економічна, ні екологічна системи не існують окремо одна від одної, а навпаки, їхній розвиток взаємопов'язаний і взаємозумовлений. І. Грабинський справедливо підкреслює, що взаємозалежність у функціонуванні економічної та екологічної систем і спільний їх вплив на ефективність національної економіки свідчить про потребу їхнього спільного аналізу [4].

Крім екологічної компоненти, економічна система суспільства, на думку вченого, включає систему цінностей. Але, якщо Б. Гаврилишин розуміє цінності у широкому сенсі і саме у такій подачі вони є складовою архітектури суспільного ладу, то І. Грабинський наголошує на системі національних цінностей та їхній ролі у структурі і функціонуванні еколого-економічної системи. У цілому цей учений пропонує таке визначення еколого-економічної системи як наукової категорії: "...економічна система є результатом розвитку національних господарських форм, яка має на собі відбиток системи національних цінностей та навколишнього природного середовища. Іншими словами, ментальність та навколишнє середовище формують характер взаємовідносин між урядовими інституціями, підприємцями та робітниками, які, фактично, і становлять економічну систему" [3, ст. 23].

Як бачимо, автор підкреслює, що еколого-економічна система є наслідком розвитку національних господарських форм. Такий методологічний підхід має, на наш погляд, об'єктивне історичне підґрунтя, адже традиції, звичаї, національна економічна ментальність, нарешті, історична пам'ять значною мірою впливають на політико-економічну свідомість і світогляд громадян суспільства. Серед сучасних українських учених подібну наукову позицію обстоює відомий дослідник економічної України С. Злупко [6].

На нашу думку, наведене й проаналізоване визначення змісту й структури еколого-економічної системи вигідно відрізняється логікою, чіткістю, послідовністю, відносним лаконізмом, системним підходом і всебічною аргументованістю. Повністю поділяючи розглянуту теоретичну концепцію І. Грабинського, хочемо зазначити, що цьому автору, на наше переконання, вдалося творчо розвинути методологію Б. Гаврилишина у сучасних умовах утвердження екологічної парадигми новітньої економічної науки, а також важливості врахування системи національних цінностей при розбудові і трансформації національних економічних систем, незважаючи на посилення глобалізаційних тенденцій у світовій економіці. Як справедливо пишуть у цьому контексті Дж. Сакс і О. Пивоварський, "вражає той факт, що навіть коли Японія використовує те ж економічне законодавство, що й Сполучені Штати або європейські країни, результати його конкретного застосування можуть істотно відрізнятися від американських чи європейських, і це пояснюється глибоко закоріненими традиційними моделями поведінки" [8].

Зважаючи на відсутність однастайності у тлумаченні терміна "еколого-економічна система", ми вважали за необхідне запропонувати свій погляд на цю складну і важливу методологічну проблему. На нашу думку, найкоротше зміст цієї категорії можна розкрити так: еколого-економічна система – це система механізмів та інституцій, що забезпечують організацію виробництва

й розподілу створених у суспільстві матеріальних і духовних благ. При цьому, що особливо важливо у сучасних умовах, повинен бути дотриманий необхідний рівень екологічної безпеки. Як справедливо зазначають С. Дорогунцов та А. Федорищева, система управління екологічною безпекою (включаючи державний, регіональний та місцевий рівні) розглядається як складна ієрархічна структура, котра повинна бути спрямована на вирішення перспективних, довгострокових завдань, формування цільових настанов і стратегій управління ризиком, а також створення законодавчої та нормативно-правової баз в інтересах забезпечення високого рівня життя людини [5].

У цьому визначенні наголошується на серцевині будь-якої еколого-економічної системи – організації виробництва й розподілу створених не тільки матеріальних, але й духовних благ, роль яких зростає разом з розвитком самої еколого-економічної системи і до виробництва яких залучається все більше працюючих. Водночас процес такої організації залежить від існуючої системи механізмів та різного роду інституцій. При цьому ми спираємося на точку зору відомого ученого, лауреата Нобелівської премії Д. Норта, згідно з якою "інституції – це правила гри в суспільстві або, точніше, придумані людьми обмеження, які спрямовують людську взаємодію в певне річище. І як наслідок вони структурують стимули в процесі людського обміну – політичного, соціального чи економічного. Інституційна зміна визначає шлях, яким суспільства розвиваються в часі, і тому є ключем до розуміння історичної зміни... відмінність у функціонуванні економік протягом часу передусім викликана тим, як еволюціонують інституції" [7]. Нарешті, у нашому трактуванні еколого-економічної системи ставиться наголос на її екологічному вимірі, коли йдеться про забезпечення належного рівня екологічної безпеки.

Щоб повніше збагнути зміст еколого-економічної системи, необхідно, на наш погляд, виявити її елементну структуру. У зв'язку з цим ми вважаємо, що еколого-економічна система, будучи складним системним утворенням, що пронизує усі сфери життєдіяльності суспільства (адже скрізь присутня людська праця і виробництво життєвих благ), має такі основні складові елементи:

- панівні цінності (національні, релігійні переконання, буденна свідомість, що має соціальне та регіональне забарвлення, ринкові чи іншого роду цінності і т. д., які сукупно впливають на стосунки всередині суспільства);
- політичний лад (урядові інституції та процедури, які поряд з системою цінностей визначають панівні форми власності на ресурси і, відповідно, результати виробництва);
- правова система (як у широкому розумінні, так і у вузькому – розробка і прийняття відповідних законів і нормативних документів, які регулюють еколого-економічну діяльність у всіх сферах суспільства);
- екологічна компонента (екологічна свідомість, екологічна культура, утвердження екологічної відповідальності, екологічна безпека);
- суспільний механізм управління (характеризується ступенем і формами втручання держави в економіку, принципами "вертикалі" влади: наприклад, домінування унітарних чи регіональних принципів управління і т. д.);

- власне економічний механізм, що опосередковує і забезпечує виробництво, а також розподіл і споживання створених матеріальних і духовних благ (фінансова система, у т. ч. податкова, фіскальна і бюджетна політика, грошова система, мотиваційний механізм і т. д.).

Література

1. Гаврилишин Б. Дороговкази в майбутнє: до ефективніших суспільств. Доповідь Римському клубові/ Пер. з англ. – К.: Основи, 1993. – 238 с.
2. Грабинський І.М. Сучасні економічні системи: Навчальний посібник. – Львів: Інтерек, 1997. – 176 с.
3. Грабинський І.М. Еколого-економічна система України: порівняльний аналіз. – Львів: НТШ, 1997. – 240 с.
4. Грабинський І.М. Формування екологічної парадигми сучасної економічної науки// Формування нової парадигми економічної освіти в Україні (до 150-річчя від дня нар. С.Подольського. – Матеріали міжнар. наук.-метод. конф. – Львів: ЛНУ, 2000. – С. 11.
5. Дорогунцов С., Федорищева А. Державне регулювання техногенно-екологічної безпеки в регіонах України// Економіка України. – 2002, № 4. – С. 71.
6. Злупко С.М. Економічна думка України: Навч. посібник. – Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2000. – 496 с.
7. Норт Д. Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки/ Пер. з англ. – К.: Основи, 2000. – С. 11.
8. Сакс Дж., Пивоварський О. Економіка перехідного періоду: Уроки для України/ Пер. з англ. – К.: Основи, 1996. – С. 29.

УДК 630*587.3:630*587.5

*М.І. Швець, канд. с.-г. наук –
ВО "Укрдрезліспроєкт"*

РОЛЬ ГЕОІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ В УПРАВЛІННІ ЛІСОВИМИ РЕСУРСАМИ

Аналізуються зміст, сучасний стан, недоліки і можливості використання геоінформаційних систем і дистанційних методів зондування лісових територій України. Даються пропозиції щодо подальшого розвитку новітніх технологій в лісовій галузі і лісовпорядкуванні.

Ключові слова: технології геоінформаційних систем (ГІС-технології), дистанційне зондування Землі, аеро- і космічні методи, аерофотозйомка, комп'ютеризація, моделювання, атрибутивна і картографічна бази даних, безперервне лісовпорядкування.

*M.I. Shvets, the Candidate Degree of Agriculture Industrial association
"The Ukrainian Government Department of Forest Designing"*

The Purpose of Geology Information Systems In a Forrest Resources Management

The analyzes, contents, a contemporary condition, a possibility and a weakness of Geology Information Systems utilization, and distant methods of a forest territory sensing of Ukraine are examined in the article. The propositions upon further development of the modern technologies of Forestry and Forest Regulation are discussed in the work.

Key words: technologies of Geology Information Systems, distant surface sensing, aereo and space methods, aereo survey map, computerization, modeling, attributive and cartographic data bank, ceaseless Forest Regulation.